

A.ELYAR

KÜLBAŞ

خاک بر سر

KÜLBAŞ

Riza yekə iti addımlar atırdı. Gecə qalmışdı. "Daneşcu" yoldaşları evdə ondan ütrü nigaran idilər. İstədi taksiya minsin. Birdən iki tərəzi tayı, danqa-donq ilə onun qabağında dığırlandı. Obiri tərəfdə, Polis, bir qoca kişiye ki, al-arabasında soğan, yeralma satırdı bağırdı:

-“Götü get! Biydə buyda səni göymüyəm ha, qəydəş”!

O, qocanın tərəzi taylarını verdi, və bir neçə addım irəlində taksiya mindi. Öz içində çox rahatsız idi.

Təəssüfləndi ki, Polisə qarşı etiraz etməyə vaxtı yox idi.

Eləki maşın bir “dörd -yol -ağzı”-na çatdı, şofer dayandı.

Yol bağlı idi. Maşınların siqnal səsi havanı bürümüşdü.

Riza' dan başqa, gənc bir qadın da taksinin arxasında oturmuşdu. Sürücü maşının şüşəsini endirərək uca səsle polisdən soruşdu:

- Sərkər, çox bağışlayın, niyə yol bağlıdı?

Qadın dedi:

-Onlar "xarab-kar" axtarırlar.

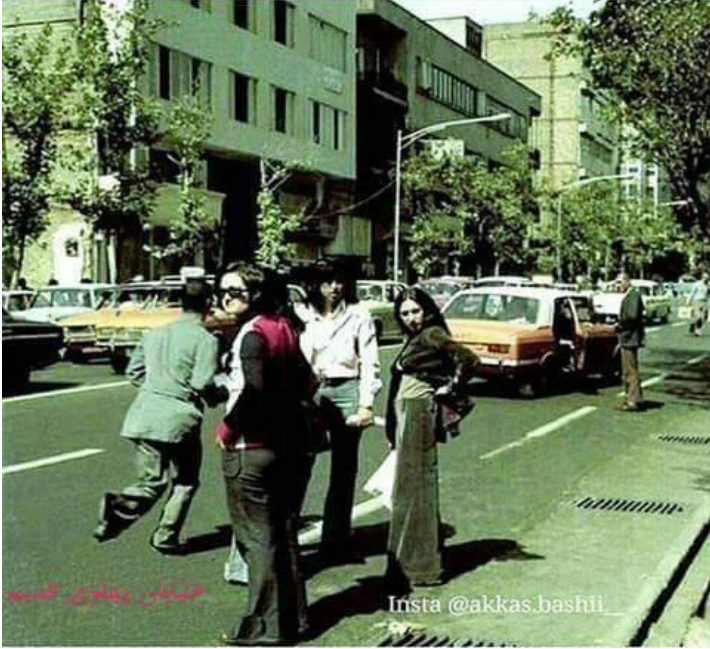
Polis, eşidə eşitməyə, cavab vermədi.

- Sizdən soruşmadım! Xanım dinməsə yaxçı olar.-şofer dedi.

-Sən kimsən ki, mənə dəstur verirsən sakit olum? - xanım dedi.

- Xanım, arvad kişi hesabı var. Kişi danışanda arvad

dinməyə yaxçı olar.- sürücü dedi.
- Bəllidir hansı tövlədən çıxıbsan?!- qadın dedi.
Şofer yavaşca düşdü gəldi, taksinin qapısını açdı:
- Xahiş elirəm, buyurun gedin-dedi.
-Alçağın biri alçaq, danışmağın da bacarmır!- qadın dedi
getdi.

Təbriz

Riza heyrətlə səhnəni izləyirdi. Şoferə dedi:
-Ağa can! Bu ki, "mən kişiyəm, sən arvad" bir köhnə
düşüncədir. Sən görən ağacları çoxdandır kürəkliyə
kəsiblər. İnsanlar bərabərdir. Onlar istədikləri zaman,
fikirlərini söylə bilərlər.
Şofer söküldü, istədi cərrü-bəhs salsın ki, Riza da yendi.

O, düz xiyabandan yox, öz ardını diqqətlə güdə-güdə, dalda-bucaq küçələrdən vurub getdi.

Evə gəldikdə, dostları dedilər:

-Bəs sən haradasan, niyə belə gec gəldin? Hamı nigaran oldu.

- Taksi ilə gəldim, dörd-yol məntəqəsi bağlıdır. Bir az da yerdə gəlməyə məcbur oldum.-cəvab verdi.

Hüseyn dedi:

- Polis, dörd-yol-ağzını tutubdur. Evləri gəzirlər. Biz də səndən nigaran olduq.

Riza, gözlüyünün tozunu, və alındakı tər dənələrini silərkən, bığlarına əl çəkib dedi:

-Qadağan şeyləri gizlədin. Buraya tökülsələr çətinliyə düşmüyək.

-Fikriyin pozma, hər şey yerindədir. Dağ vəsailini də hazırlamışıq. Yemək, ip, karabin, başmaq və... çay da götürmüşük. -Kazım dedi.

Riza:

-Sürəyya və Zümrüd dan nə xəbər?

Mişov Özəngi

Kazım:

- Onlar gəliblər, qonşu otaqdadılar. Sabah səhər, hamımız "Mişov-Özəngi"-yə gedəcəyik.

Rıza:

- Dörd-yol-ayrımında, maşın dayanar ikən, şofer ilə bir xanımın deyişməsi düşdü. Şofer deyirdi, "kişi danışanda, xanım dinməsə yaxşı olar". Xanım dedi, "hansı tövlədən gəliрсən?" ...Ancaq ikimiz də endik.

Hüseyn dağ cantasını bağladı, qırağa qoyarkən dedi:

- Bəli, bərabərsizlik məsələsi, hər yerdə var.

Kazım, bir cığala çəkə-çəkə dedi:

- Bu camaat yüz il yox, ancaq min il bundan sonra da, kişi-qadının barabar olduğunu, başa düşməz. Dövlət ilə xalq, hüquqda, barabar olmadan, insanlar arasında isə barabərlik, birik, ola bilməzlər.

Hüseyn:

"Axı canım, kişi ilə qadın bərabər deyil ki, insanların hüquqları bərabərdir. Özləri yox. Kimsə kimsə ilə bərabər deyil. Kazım, Kazım dir; Hüseyn, Hüseyn.

Dövlət və ictimə başqa bir məsələdir. Qarışdırmayın.

Bunla belə, Kazımın haqı var.

Kazım kilim üstündə oturmuşdu. Sıqarasını külqabıda silkib dedi:

- Hüseyn, genə qatıqdan qıl çəkir, ha! Baba can, biz də elə o, başı daşlı hüquqdan danışıraq da.

Hüseyn, ayaq üstündə, pəncərənin kənarına söykənmiş idi, dedi:

- Xeyir, dəqiq danışırsınız.

Riza Kazımın yanında oturmuşdu çay içirdi, dedi:

- Fikirimiz birdi; həmənlə hüquqlar ...

Qapı çalındı. Riza sözünü qurtara bilmədi.

Kazım qapı arxasından soruşdu:

-Kimdir?

-Sürəyya! Riza ilə işim var .

Riza qapını açdı, eşiyə çıxdı. Sürəyya, kef-əhvaldan sonra dedi:

- Təəssüfən, Zümrüd sabah gələ bilməyəcək. Onun halı yaxçı deyil.

Riza geri qayıdıb yoldaşlarına xəbər verdi.

Hüseyn:

- Bir soruş gör, niyə halı yaxşı deyil?

Rıza qayıdıb dedi:

- Dostlar soruşur, niyə kefsizdir ?

Sürəyya:

-Onun qadınlıq müşkülü var.

Rıza:

-Nə mənədir?

- Adət...

Rıza otağa döndü. Məsələni yoldaşlarına açıqladı. Onlar dedilər:

- Bu önəmli müşkül deyil. Niyə gələ bilmir?

Rıza geri dönüb dedi:

- Bu bir önəmli müşkül deyil. Niyə gələ bilmir?

Sürəyya:

-Bilirsən adət nədir?

Rıza, bilmədi, nə desin. O bu barədə az bilirdi.

Dedi:

- Mən barbarlığı başa düşürəm.

- Kül başıyan! Anlamırsan. Dostlar da anlamır. Anlasaydınız deməzdiz, bu halda dağa-təpəyə dırmaşaq. Təbii ki, “ot-ələf” öyrənçisi, tibb bərəsində bir şey bilməsin...

Rıza:

- Çox yaxşı. İndi ki, belə oldu, sən də qal, ona yardım elə.

Tibb öyrənçisi, Sürəyya gülüb dedi:

- Xeyir, mənim qalmam lazım deyil. Mən sabah gələcəyəm. Bircə zümrüd qalacaq, istirahət üçün.

- Hələlik. Sabah görüşərik.

Riza otağa dönüb dedi:

-Kül başınıza! "Ot-ələf " dərsi oxuyub bir şey bilmirsiniz. Gedin bir az da tibb oxuyun. Yoldaşımız sabah qalacaq, biz erkən çıxacağıq. Daha söhbət-möhbət yoxdur...

قبل از 57

خاک بر سر

رضا قدمهای بلند و تندی بر میداشت. دیر کرده بود. دوستان دانشجوی او در خانه نگران اش بودند. میخواست سوار تاکسی شود.
ناگهان دو کفه ترازو با دینگ و دانگ، در پیاده رو، جلوی پایش غل خوردند. و نعره پلیس از آن سوی بلند شد، که به پیرمرد صاحب ارابه دستی پر از پیاز و سیب زمینی، نهیب میزد:
- برو، برو دیگر اینجا نبینمت!...

او کفه های ترازو را به پیرمرد داد و چند قدم بالاتر سوار تاکسی شد. پیش خود افسوس میخورد که وقت نداشت به پلیس اعتراض کند. وقتی ماشین به چهار راه رسید راننده توقف کرد. راه بسته بود. و صدای بوق ماشینها بلند. غیر از رضا مسافر دیگری هم در عقب تاکسی نشسته

بود که خانم جوانی بود. راننده شیشه ماشین را پایین کشید و با صدای بلندی رو به پلیس پرسید:

- سرکار ببخشید، چرا راه بسته است؟

تا پلیس جواب بدهد خانم گفت:

-باز دارند دنبال "خرابکار" میگردند.

پلیس صدای راننده را نشنید و یا نخواست جواب بدهد. وقتی راننده دید جوابی از پلیس نیامد گفت:

- خانم از شما سؤال نمی کنم، لطفاً ساکت باشید.

خانم گفت:

-تو کی هستی که به من دستور میدهی ساکت باشم؟

راننده:

- خانم، مردی گفته اند و زنی. وقتی مرد حرف میزند، بهتر است زن ساکت باشد!

خانم با عصبانیت گفت:

-معلوم است از کدام طویله درآمده ای؟

راننده آرام بیرون آمد، در ماشین را باز کرد و گفت:

- لطفاً بفرمایید بروید.

خانم در حالیکه بیرون میامد گفت:

-مردیکه! طرز حرف زدنش را هم بلد نیست.

و رفت.

رضا مات و متحیر صحنه را می پایید. به راننده گفت:

- آقا جان! اینکه "من مردم، تو زن"، فکر کهنه ای ست. این درخت ها خیلی وقت است که پارو شده اند. همه انسانها برابر اند. هر وقت دوست داشتند میتوانند نظر بدهند.

راننده خواست بحث کند که او هم پیاده شد و راه افتاد. نه مستقیم از خیابان، بل از کوچه و پس کوچه ها. و مرتب مواظب پشت سر خود بود که مبادا کسی او را دنبال کند.

وقتی به خانه رسید دوستان اش توپیدند که :

-پس تو کجایی ، چرا دیر کردی، همه نگرانت شدیم؟

- با تاکسی آمدم، چهار راه بسته بود مجبور شدم کمی هم پیاده بیایم.

حسین گفت:

- پلیس، منطقه چهار راه را قروق کرده، خانه ها را میگردند. ما هم نگران تو بودیم.

رضا در حالیکه شیشه عینک و دانه های عرق پیشانی اش را پاک میکرد، دستی به سبیلهايش کشید گفت:

-هر چه وسایل "ممنوعه" دارید مخفی کنید. مبادا بریزند اینجا، مشکل پیدا کنیم.

کاظم گفت:

- خیالت راحت باشد، همه چیز در جای خود است. وسایل کوهنوردی را هم آماده کرده ایم. غذا، طناب، کارابین، کفش و. چایی هم برداشته ایم.

رضا:

- از ثریا و زمرد چه خبر؟

کاظم:

- آنها آمده اند. در اتاق بغلی هستند. قرار است فردا صبح زود همگی به طرف "مشو اوزنگی" راه بیافتیم.

رضا:

- در چهار راه که ماشین توقف کرد بین راننده و خانمی بگو-مگو پیش آمد. راننده میگفت " وقتی مرد حرف میزند بهتر است زن ساکت بماند". خانم هم پرسید " از کدام طویله در آمده ای؟! " ... بالاخره هر دو پیاده شدیم.

حسین کوله پشتی را بست و کنار گذاشت:

-آره، مشکل نابرابری ست. همه جا هست.

کاظم در حالیه که به سیگارش پک میزد گفت:

-این مردم، صد سال که نه، تا هزار سال دیگر هم درک نمی کنند که زن و مرد با هم برابراند. هر وقت دولت و جامعه برابر شدند، آدمها هم میتوانند برابر باشند.

حسین:

-آخه جانم، زن و مرد که با هم برابر نیستند. هیچکس با هیچکس برابر نیست. حقوق آدمها با هم برابر است. نه خودشان. کاظم کاظم است، حسین حسین. دولت و جامعه مسئله دیگری ست. قاطی نکنید. هر چند که حق با کاظم است.

کاظم روی گلیم نشسته بود. خاکستر سیگارش را در جا سیگاری تکاند و گفت:

- حسین باز مو از ماست بیرون می کشد. بابا جان، ما هم منظورمان همان حقوق است دیگر.

حسین سر پا ایستاده، به لبه پنجره تکیه داده بود، گفت:

- نه آقا جان، شما دقیق حرف نمیزنید.

رضا در کنار کاظم نشسته بود، چایی میخورد، گفت:

- منظور یکی ست، همان حقوق...

در زدند. رضا نتوانست حرف اش را ادامه دهد.

کاظم از پشت در پرسید:

-کیه؟

-ثریا. رضا را میخوام ، اگر آمده .

رضا در را باز کرد و بیرون رفت. ثریا بعد از احوال پرسى گفت:

- متأسفانه زمره نمى تواند فردا بیاید. حالش خوب نیست.

رضا به اتاق برگشت و به دوستانش خبر داد.

حسین:

-پرس چرا حالش خوب نیست؟

رضا برگشت و به ثریا گفت:

- بچه ها می پرسند چرا حالش خوب نیست؟

ثریا:

- مشکل زنانگی دارد.

رضا:

-چه مشکلی؟

- عادت ماهانه.

رضا به اتاق برگشت و مشکل را به دوستانش توضیح داد. گفتند:

- اینکه مشکل نیست. چرا نمى تواند بیاید؟

رضا باز برگشت و گفت:

-اینکه مشکل نیست. چرا نمى تواند بیاید؟

ثریا:

-میدانی عادت ماهانه یعنی چه؟

رضا ندانست چه جوابی بدهد. اطلاع کافی نداشت. گفت:

- برابری را می فهمم.

- خاک بر سرت! نمی فهمی. دوستان هم نمی فهمند، وگرنه فکر نمی کردید با این وضع میشود به کوه و قلعه صعود کرد...

طبیعی ست که دانشجوی "علف و علوفه" چیزی از پزشکی نداند...

رضا:

- بسیار خوب. حالا که اینطور است، توهم بمان پیش او مواظب اش باش.

ثریا که دانشجوی پزشکی بود خندید و گفت:

- نه، لازم نیست من پیش او بمانم. من فردا میام. فقط زمره میماند که استراحت کند.

- بسیار خوب.

رضا به اتاق برگشت و گفت:

-خاک بر سرتان! همه اش درس "علف و علوفه" خوانده اید. چیزی از پزشکی حالی تان نیست. بروید کمی هم پزشکی بخوانید. دوست ما فردا میماند استراحت کند. ما صبح زود راه میافتیم. صحبت بی صحبت...

راه پیمایان قله ها

كول باش

رضا ینکه ایتی آددیم لار آتیردی. گنجه قالمیشدی. "دانشجو" یولداش لاری ائوده اوندان اؤترو نیگاران ایدی لر. ایسته دی تاكسی یا مین سین. بیردن ایکی ترزی تایی، دانقا-دونق ایله اونون قاباغیندا دیغیر لاندی. اوییری طرفده، پولیس، بیر قوجا کیشی یه کی، آل-آر ابا سیندا سوغان، یئر الما ساتیردی باغیردی:

-"گؤتو گنت! بیده بویدا سنی گؤیمویم ها، قیدش"!

او، قوجانین ترزی تای لارینی وئردی، و بیر نئچه آددیم ایره لیده تاکسی یا میندی. اوز ایچینده چوخ راحت سیز ایدی. تأسف لندی کی، پولیسه قارشى اعتراض انتمه یه واختی یوخ ایدی.

انله کی، ماشین بیر "دؤرد-یول-آغزی"-نا چاتدی، شوفر دایاندی. یول باغلی ایدی.

ماشین لارین سیقنال سسی هاوانی بوروموشدو. رضا دان باشقا، گنج بیر قادین دا تاکسی نین آراسیندا اوتورموشدو. سوروجو ماشینی شوشه سینی انندیره رک او جا سسله پولیسدن سوروشدو:

- سرکار، چوخ باغیشلایین، نیه یول باغلیدی؟

قادین دندی:

-اونلار "خارابکار" اختاریرلار.

پولیس، انشیده انشیتهمیه، جاواب وئرمهدی.

- سیزدن سوروشمادیم! خانیم دینمهسه یاخچی اولار.-شوفر دندی.

-سن کیم سن کی، منه دستور وئیرسن ساکیت اولوم؟ - خانیم دندی.

- خانیم، آرواد کیشی حسابی وار. کیشی دانیشاندا آرواد دینمهسه یاخچی اولار.- شوفر دندی.

- بللی دیر هانسی تؤولهدن چیخیب سان؟! - قادین دندی.

شوفر یاواشجا دوشدو گلدی، تاکسی نین قاپی سینی آچدی:

- خواهیش انلیره م، بویورون گئدین-دندی.

-آچاغین بیرى آلچاق، دانیشماغین دا باجارمیر! - قادین دندی و گئندی.

ایران - پیش از 57

رضا حیرتله صحنه نی ایزلییردی. شوفره دندی:

- آغا جان! بو کی، "من کیشی یم، سن آرواد" بیر کؤهنه دوشونجه دیر.
سن گؤرن آغاجلاری چوخدان دیر کورک لییه کسیب لر. اینسان لار
برابر دیر. اونلار ایستدیک لری زامان، فیکیرلرینی سؤیوله بیلر لر.

شوفر سؤکولنو، ایسته دی جررو-بحث سالسین، رضا دا بیئدی.

او، دوز خیاباندان یوخ، اوز آردینی دقتله گوده-گوده دالدا-بوجاق
کوچهلردن ووروب گئتدی.

ئوه گلدی کده، دوست لاری دندی لر:

-بىس سن ھار اداسان، نىيە بئىلە گئىچ گلدىن؟ ھامى نىگار ان اولدو.
- تاكسى ايله گلدىم. دورد-يول منطقهسى باغلى دىر. بىر آز دا يئردە گلمەيە
مجبور اولدوم.-جواب وئردى.
حسین دئدى:

- پولیس، دورد-يول-آغزىنى توتوبدور. ائولرى گزىرلر. بىزده سندن
نىگار ان اولدوق.
رضا، گۆزلويونون توزونو، و آلینداكى تر دنەلرىنى سىلرکن، بىغلارينا
ال چكىب دئدى:

-قاداغان شئى لرى گىزلدىن. بورايا تۆكولسلر چتىن لىيە دوشمويک.
-فيكىرىن پوزما، ھر شئى يئرینده دىر. داغ وسایلىنى دە ھازىر لامىشوق.
بئمک، ايپ، کارابىن، باشماق و... چای دا گۆتورموشوک. -کاظىم دئدى.
رضا:

-ثرىا و زمرد دان نه خبر؟

کاظىم:

- اونلار گليبلر، قونشو اوتاقدادى لار. ساباه سهر، ھامىمىز "مىشوو-
اؤزنگى" يە گندجىيک.

رضا:

- دورد-يول-آيرىمىندا، ماشىن داپانار ايکن، شوfer ايله بىر خانىمىن
دئىيشمه سى دوشدو. سوروجو دئىيردى: "كىشى دانىشاندا، خانىم دىنمەسه
ياچشى اولار". خانىم دئدى: "ھانسى تۆولەدن گلېرسن؟" ... آنجاق
ايكىمىز دە ائندىک.

حسین داغ جانتاسىنى باغلادى، قىراغا قویارکن دئدى:

- بلى، برابر سىز لىک مسئلهسى، ھر يئردە وار.

کاظم، حیغالا چکه-چکه دندی:

- بو جماعت یوز ایل یوخ، آنجاق مین ایل بوندان سونرا دا، کیشی-
قادینن بار ابار اولدوغونو، باشا دوشمز. دولت ایله خالق، حقوقدا، بار ابار
اولمادان، اینسان لار آراسیندا ایسه بار ابارلیق، بیرلیک، اولا بیلمز لر.

حسین:

"آخی جانیم، کیشی ایله قادین برابر دئییل کی، اینسان لارین حقوق لاری
برابر دیر. اوز لری یوخ. کیمسه کیمسه ایله برابر دئییل. کاظم، کاظم دیر؛
حسین، حسین. دولت و اجتماع باشقا بیر مسئله دیر. قاریش دیر مابین. بونلا
بنله، کاظمین حاقی وار.

کاظم کیلیم اوستونده اوتور موشدو. سیگار اسینی کول قابیدا سیلکیب دندی:

- حسین، گننه قاتیقدان قیل چکیر، ها! بابا جان، بیزده انله او، باشی
داش لی حقوقدان دانیشیریق دا.

حسین، آیاق اوستونده، پنجره نین کنارینا سویکنمیش ایدی، دندی:

- خیر، دقیق دانیشمیر سیز.

رضا کاظمین یانیندا اوتور موشدو چای ایچیردی، دندی:

- فیکیریمیز بیردی؛ همن حقوق لار ...

قاپی چالیندی. رضا سوزونو قورتارا بیلمهدی.

کاظم قاپی آرخاسیندان سوروشدو:

-کیم دیر؟

-ثریا! رضا ایله ایشیم وار .

رضا قاپینی آچدی، انشیه چیخدی. ثریا، کئف-احوالدان سونرا دندی:

- تأسف نن، زمرد سابه گلّه بیلیمیجهک. اونون حالی یاخچی دئییل.

رضا گئری قاپیدیب یولداش لارینا خبر وئردی.

حسین:

- بیر سوروش گور، نیه حالی یاخشی دئییل؟

رضا قایدیب دندی:

- دوستلار سوروشور، نیه کئف سیز دیر ؟

ایران-57

ثریا:

-اونون قادین لیق موشکولو وار.

رضا:

-نه منه دیر؟

- عادت...

رضا اوتاغا دۇندو و مسئله نى يولداش لارىنا آچىقلادى. اونلار دۇندىلر:

- بو اۇنملى موشكول دىيىل. نيه گلە بىلمىر؟

رضا گىرى دۇنوب دۇندى:

- بو بىر اۇنملى موشكول دىيىل. نيه گلە بىلمىر؟

ثرىا:

-بىلىرسن "عادت" ندىر؟

رضا، بىلمەدى، نه دىسەن. او بو بارە دە از بىلىردى.

دۇندى:

- من باربارلىغى باشا دوشورە م.

- كول باشىيان! آنلامىرسان. دوست لار دا آنلامىر. آنلاسايدىنيز دىمىز،
بو حالدا داغا-تپەيە دىر ماشىنەن. طىبەئى كى، "اوت-ئلف" اۇيرنچىسى،
طب بارە سىندە بىر شئى بىلمەسەن...

رضا:

- چوخ ياخچى. ايندى كى، بئله اولدو، سنده قال، اونا يارىدەم ائله.

طب اۇيرنچىسى، ثرىا گولوب دۇندى:

- خىر، منىم قالمام لازىم دىيىل. من ساباه گلەجەيم. بىرجه زمره قالاچاق،
استراحت اوچون.

- هله لىك. ساباه گۇر وشرىك.

رضا اوتاغا دۇنوب دۇندى:

-كول باشى يىزا! "اوت-ئلف" درسى اوخويوب بىر شئى بىلمىرسىز.
گىندىن بىر از دا طب اوخويون. يولداشيمىز ساباه قالاچاق، بىز انركن
چىخاچايىق. داها صحبت-موحبت يوخدور...